

HORVÁTH TAMÁS (*1940)

EGYKORI SZEGEDI KÖZÉPISKOLÁS, KÉSŐBB JOGHALLGATÓ⁴⁵

Október 20-án elmentem a MEFESZ-rendezvényre. Addigi életemben nem voltam még a BTK-n, de tudtam, hogy hol van, mert tornaórákon jártunk az Ady térre, ugye akkor ott még egy futballpálya volt. Jó korán odamentem, legalább két órával korábban, mert tudtam azt, hogy biztosan sokan lesznek, mert ha engem érdekel, akkor a felnőtteket is nyilván. Így aztán bejutottam és leülhettem az első padokba. Így kerültem rá az ott készült fotók egyikére. Ez egy olyan felvétel, amely 1989-ig titkosítva volt.

*Az 1956. október 20-i MEFESZ nagygyűlés a Szegedi Egyetem BTK Auditorium Maximumában.
A képen karikával jelölve Horváth Tamás.*

⁴⁵ Az interjút 2013. március 3-án készítette és jegyzetekkel ellátta Jancsák Csaba

Mi történt itt? Egyszer csak elhangzik az, hogy a szovjet csapatok menjenek ki innen. Elmondani nem lehet, hogy mit jelentett ez! Ez a világ napkelte robbanása volt. Olyan volt, mintha a „Big Bang”-et éltük volna át. Akkora mámor! Érezte az ember, hogy itt nagy változások vannak, hallottuk a híreket is, beszéltünk mi is egymás közt az elmúlt napokban is, de ez hallatlan merészség volt. Azért fontos ez, mert innen indult el a forradalom Szegedről. Nagyon fontos momentum. Mi történt ezen az estén? Ez az euforikus tömeg, ez hosszan tartott, jó hosszú ülés volt, sokan hozzászóltak. Elhúzódott a gyűlés. Az euforikus tömeg azon gondolkodott, hogy menjünk ki tüntetni a Dóm térre. Alig tudták a szervezők lebeszélni az embereket. Belenyúltunk az éjszakába, és a felnőtteknek másnap dolgozni kell. Tehát ment ezen a vita. De ha akkor összegyűlünk a Dóm téren és elkezdődik a tüntetés csak néhány száz fővel és akkor az ÁVO belénk lő, akkor vége van a forradalomnak – már akkor! – Magyarországon. Nem csak Budapesten, hanem egész Magyarországon! Pontosabban el se kezdődött volna... Szerencsésen végződött ez az est, hogy nem került erre sor. De nem csak ezért indult innen a forradalom, hanem azért is, mert ezen a gyűlésen elhatározta a MEFESZ vezetősége, hogy az ország egyetemeire, Pécsre, Veszprémre, Miskolcra, a Budapesti Műszaki Egyetemre küldöttségeket indítanak, hogy csatlakozzanak, alapítsák meg a MEFESZ-t és együtt terjesszék elő a követeléseiket a továbbiakban. És ekkor utazott el a Kiss Tamás is Budapestre. A következő napokat ő már Budapesten élte át, az október 23-át is. Mi meg ugye itthon vagyunk, másod- és harmadnap is. Másnap erről beszámoltam röviden Pataki Szilveszternek F46F középiskolai tanáromnak az óráján, néhány mondatban elmondtam, amit hallottam. Nagy örömrivalgás volt. Már a tanítás is akadozott. Így elérkeztünk 23-ához. Reggel mentünk be az iskolába, hallottuk, hogy valami van, reggel még nem lehetett tudni semmit. De a déli órától valami hír keringett. Tény, hogy beszivárgott valahogy az iskolába, hogy Pesten valami van. Délután, amikor vége lett a tanításnak, rohantam haza és azonnal a rádiót hallgattam. Ugye emlékszünk erre a csodálatos napra, két óránként vagy óránként változott, hogy engedélyezik vagy nem a tüntetést. A tömeget ezt nem érdekelte, délután elindultak és egy csodálatos

⁴⁶ Pataki Szilveszter (1914-1993) tanár. Főiskolai oktató, majd áthelyezik és 1956-ban a szegedi Ságvári (a forradalom napjaiban Hunyadi) Gimnázium francia-angol-német-latin-orosz szakos tanára. A forradalom bukása után külföldre menekül. Az USA-ban telepedik le, ahol több egyetem tanára. Ld. még Apró Ferenc: Pataki Szilveszter halálára. Reggeli Délvilág. 1993.08.14.

felemelő, gyönyörű nappá, a magyar nemzet ünnepévé változtatták október 23-át. Békésen, szelíden, elég csak ránézni azokra az arcokra. Hogy milyenek voltak ezek az emberek, milyen lelkesek és tiszták. Lógtam a rádión és már annyira vágytam arra, hogy be kellene menni a városba. Éreztem, hogy vissza kell menni a városba. Már sötétedett, kimentem a gangra, és hallok egy morajt. Olyan volt, mint amikor a stadionban, a felsővárosi stadionban berúgnak egy gólt, és a tömeg felmorajlik. Az jó messze hallatszik. Én a víztorony környékén laktam a Pusztaszeri utcában. Oda mindig elhallatszott, ha egy meccsen a SZEOL vagy SZEAC, berúgott egy gólt. Abban a pillanatban rájöttem, hogy most nem erről van szó.

A szegedi tüntetés. 1956. október 23.

Mondtam anyámnak, hogy biztos, hogy valami van a városban. Mondta, hogy mindjárt, menjek addig be. Abban a pillanatban, ahogy bementem a

szobába, anyám rámozgatta az ajtót. Annyira felháborodtam, hogy kinyitottam az ablakot. Az első emelet alatt volt egy kis párkány, arra kiléptem, ráugrottam a járdára, és be a városba! Nekem ott kell lenni. Szegény féltett. Az Anna kútnál találok a tömeggel, ami akkor már vonult a Széchenyi térre. Ez estefelé lehetett, sötét este volt, nem tudom pontosan, mikor, mert akkor még nem volt órák. Fantasztikus volt együtt menni, menetelni, a Kossuth szoborhoz a Klauzál térre, énekelni, hallgatni, ott lenni.

A szegedi Klauzál téri tüntetés. 1956. október 25.

Ez életem nagy ajándéka, hogy ezt megélhettem, mert száz évenként egy generációnak adatik meg, hogy forradalomban vehessen részt, vagy szemlélője lehessen. Úgyhogy végül is az emberek mámorosan, boldogan szétszéledtek. Másnap felajzva mentünk be az iskolába. A Széchenyi téren keresztül kellett

mennem a Hősök kapujához. Természetesen dübörgés van. Vonult át a szovjet hadsereg Szegeden, Romániából jött át egy hadosztály. Ez volt 24-ének a kezdete, a nagy elindítása az akkori napnak. Mindenki teljesen halálra volt rémülve. Mindenkiben tombolt a düh, az elkeseredés, a félelem, a szorongás együtt, a kétségbe esés. Szó sem volt tanításról. Jöttek a tanárok be, ünnepélyes arccal, megrettent arccal. Nem is lehetett ezzel a helyzettel mit kezdeni. A rádióból akkor már hallatszott a lövéseknek a zaja, hogy valami van Pesten, és a Szabad Európa bemondta, hogy folynak a harcok. De olyan sok hír akkor még nem volt. Meg hogy mi történt előző nap, azt tudtuk, hogy belelöttek a Rádiónál a tömegbe. A tény az, hogy vége lett a tanításnak, ott is hagytuk az egészet, eljöttünk, ugye vonultak ezek az átkozottak, és nem lehetett leállítani, folyamatosan vonultak át a hídon és mentek fel Pest felé. Az emberek meg elkezdtek kiabálni, de hát próbált volna bárki is bármit csinálni. A szovjet katonai rendőrség védte ezt az útvonalat, egyből belénk löttek volna. Nem volt mese. Visszamentem délután, valamikor délutánra aztán ezek elvonultak. Késő délután lehetett, egyre több ember gyűlt össze. Mindenkiből a düh és a felháborodás sugárzott és mindenki legszívesebben az összes vörös csillagot már akkor eltüntette volna, és kárhoztatta a szegedi vezetést, hogy hogy lehet ezt megengedni, Pesten ölik a testvéreinket, itt meg vonulgatnak keresztül az oroszok, valamit csinálni kell! Egyre radikálisabb hangok hallatszottak. Így ment ez, már sötétedett. És akkor jöttek az ÁVO-sok. Vipponokkal⁴⁷. Ezekkel jöttek az ÁVÓ-sok és bele a tömegbe. Ahol érték, ütötték, verték őket. Éppen csak, hogy fegyvert nem használtak. Csak később tudtam meg, hogy egyetemi kollégiumokba is bementek, és verték az egyetemistákat meg a tanárokat, akiket ott találtak. Engem is így ért valahol, talán nem messze a Hősök kapujától. Vijjogtak, jöttek, láttam, láttam, hogy nekiestek a tömegnek, mindenki menekült, amerre látott, nem lehetett mit csinálni. Jöttek neki a tömegnek. Akkor a Szentháromság utcán elkezdtem lefele rohanni. Még hallottam, hogy vijjog mögöttem. Valahol alsóvároson kötöttem ki, bekéredzkedtem egy házba, mondtam, hogy ki vagyok, bemutatam a személyazonosságimat, nem akarták elhinni. Mondtam, hogy verik az embereket és nem tudok hazamenni. Engedjék már meg, hogy itt maradjak éjszakára! Így maradtam ott, és reggel, korán eljöttem haza, addigra már lecsendesedett a dolog. Hazasettenkedtem, anyám – nem kell mondanom, milyen állapotban volt. Mondtam neki, hogy anyukám, ez történt, örüljél, hogy

⁴⁷ Katonai csapatszállító jármű

itthon vagyok, de mennem kell az iskolába, nem lehet mulasztani, nincs mese. Tudod, hogy az igazolatlan óra mit jelent. Úgyhogy mentem, természetesen. Bementünk az iskolába, és akkor már a város már teljesen felbolydult. Ez a verés, ez betett. A szovjet csapatok vonulása és az ÁVO-sok verése. Az emberek egyre jobban, radikalizálódtak. A csütörtök, 25-e, már a Dóm téren kezdődött az egyetemistákkal, a mi osztályunk ment velük együtt. Egyre csak nőtt a tömeg. Ott, a Dugonics téren a csillag leszedésre. Nem mi szedtük le, hanem létráról munkások nagy nehezen, de valahogy leszerelték, leszakadt az a nagy csillag a központi egyetem homlokzatáról! Az az örömjongás, ami akkor felcsapott! Mindenkit felvidített. Odarohantunk és voltunk annyira marhák meg büszkék, hogy fogtuk ezt a széttört csillag-roncsot, a piros üveg letöredezett róla, de fogtuk a vázat, elmentünk vele a Tisza-hídra és onnan bedobtuk a Tiszába.

*Az egyetem homlokzatáról leszerelt vörös csillagot a Tiszába dobták.
A kép a régi belvárosi hídon készült. 1956. október 25.*

Hogyan alakultak a későbbi éveid? Mikor iratkoztál be az egyetemre?

1961-ben kezdtem az egyetemet, 1961/62. tanévet jártam estin és '62-ben kérvényeztem végül, hogy vegyenek át a nappalira. Nagyon jó eredményt értem el, 4,5-et. Átvettek. Úgy voltam velem, hogy ha 10 forintból kell élni, nem érdekel. Egyetemista életet akarok élni! Tudtam, hogy anyám nyugdíjas és nem törődtem semmivel. Volt egy ballonom, egy öltözet ruhám, néhány ingem, gatyám, nem érdekelt. Így kerültem át a nappali tagozatra és akkor belecsöppentem egy merőben új világba. Mert láttam azt, hogy az évfolyamtársaim 70-75%-a jól szituált káder gyerek. Ez nem azt jelentette, hogy féltéglával verték a mellüket, de látszott, hogy jól eleresztett családok gyerekei, és kb. olyan 20-25% olyan szakadtabb, mint én. Az óráközi szünetekben kialakultak kis csoportosulások, akikben volt egy kis intellektus, azok egyből megtalálták egymást. Pillanatok alatt mi mindig ugyan azt a kis csoportot alkottuk. Néha odacsapódott hozzánk X, vagy Y, de általában ugyan az a kis mag jött össze. És hozzá kell tennem, hogy akkor még voltak szemináriumok, ahol kötetlenebbül, beszélgetésszerűen, meg beszámolószzerűen szerepeltettek bennünket, és ezeken bizony én igen gyakran vitába keveredtem már akkor másokkal bizonyos kérdésekben. Ugye volt állam-és jogelmélet meg volt szocialista jogelmélet, tehát ideológiai kérdések igen gyakran felmerültek. Óhatatlanul kibukott belőlem az ellenkezés, ami végestelen-végig meg volt '56-ot követően. Az ember hiába próbálta elnyomni magában, nem felejtette el, hogy mi történt, és nem felejtette el azt sem, hogy hányan és hányan rajta vesztettek. Nem tudtuk, hogy pontosan kik. Azt tudtuk, hogy a Szegedi Forradalmi Bizottság tagjait elítélték, természetesen az újságból. De a részleteket nem verték nagydobra. A Tóth Ilona ügyet a filmhíradóban láthattuk még 1957-ben, egy rövid, ötperces szörnyű kis részlet volt arról, ami mindent elárult a per koncepciójéről, meg hogy hogy bántak Tóth Ilonával. A másik újsághír 1958-ban pedig a Nagy Imre kivégzése volt. Ebből már lehetett következtetni, hogy mi folyik az országban. Az ember ezt tudta, és nem felejtette el. Az idő múlásával egyre fékezhetetlenül jött ez ki belőlem. Az az életöszön, ami '57 januárjában még megvédett, eltűnőben volt. Nem élhet úgy az ember állandóan, hogy konspirál. Az egész gyerekkorom erről szólt. Annak idején a szüleim állandóan, mikor családi találkozó volt, mondták, hogy erről fiam nem szabad beszélni senkinek, mert ha erről beszélsz, akkor mindannyiunkat elvisznek. Be voltunk avatva. Az egész életem egyetemista létemig, mondhatni a konspirációról szólt. Állandóan konspirálni nem lehet, beleőrül az ember! Meg egyébként is

a mentalitásom másra készítetett. Kialakult körülöttem egy kör, és közben tartottam a pesti ismerőseimmel is a kapcsolatot. Elutaztam időnként hozzájuk. Simó Zoltán hajdani gimnáziumi osztálytársam és barátom, aki harmadrendű vádlott volt a perünkben, aki Pesten járt jogra és nagy levelezésben voltunk, egymással, meg másokkal is. Volt egy másik barátom, aki a Vígszínházban volt világosító, ő verseket írt. Vele is leveleztem. Könyörgöm, a levelezés az egy kötetlen műfaj! Ezekben a levelekben természetesen egy huszonéves fiatalember megírja a gondolatait, napról napra. Szellemi készítetéseit, hogy így fejezzem ki magam. Hogy mi tetszik, mi nem tetszik, mit láttam. Az ember csapong. Gondoljunk bele, 21-22 évesek vagyunk, mennyi vágy és idea van még akkor az emberben és mennyi felháborodás! A legfontosabb levelezőpartnereim Schandl Gábor és Simó Zoltán voltak, a későbbi per 2. és 3. rendű vádlottjai.

Mint tudjuk a hatvanas években, a régi nyarakon „tetőzött az iffúsági probléma”⁴⁸. Milyen volt ekkor az egyetemi mikroklíma?

A hatvanas évek elején ez abból állt, hogy az ember bejárt órákra és bejárt a kötelező szemináriumokra és vizsgázott, amikor kellett. A világon semmiféle közösségi élet nem volt. Olyan, hogy egyetemi klub, ilyenről nem is ábrándozhattunk, hiszen gondoljunk csak bele, az utolsó '56-os kivégzések 1961-ben zajlottak. Úgy féltek a fiatalságtól, mint a tűztől. Már olyan értelemben, hogy ne legyenek együtt lehetőleg, ne adjanak arra alkalmat, hogy valamiféle klubban, vagy bármilyen helyen, nagyobb csoportok találkozzanak. Ezért nagyon szürke volt az élet. Mondhatnám, hogy a magánéletre korlátozódott. Presszókban, albérleti lakásokban tanyáztunk, vagy olyanoknál, akik idevalósiak voltak, és fel lehetett menni hozzájuk. Itt folytak a beszélgetések, meg a bulik, mert azok is voltak. És aztán a jazz-hallgatások. Szinte semmi nem volt, az égvilágon semmi! Volt olyan próbálkozás, hogy induljon el a jazzklub. A Jégkunyhóban rendeztük az első ilyen koncertet. A D+C együttes játszott akkor. Én voltam az egyik konferansziéja ennek a műsornak, vagy kezdeményezésnek. De a jazz is tiltott gyümölcs volt. Többé kevésbé tiltották, „mert minden ami amerikai, fertőzi a fiatalságot”.

⁴⁸ Bereményi Géza A hatvanas évek című versét Cseh Tamás énekelte. A szöveg: Bereményi Géza: Versek. Magvető Kiadó, Budapest, 2016, 31.p.

Találkoztam régi középiskolai tanárommal Medzibrodsky Endrével⁴⁹. Többször is beszélgettünk. Ő vezetett el engem a távol-keleti festészethez, a kínai, a japán festészethez. Akkor kezdtem el felfedezni ezt a világot. Másrészt bekerültem egy körbe, egy jóga körbe. Szegeden alakult egy jógakör, amit egy Baktay Ervin tanítvány vezetett. Többen odajártunk és nem csak jógázni tanultunk, hanem a keleti filozófiákról, a hindu filozófiáról, a buddhizmusról, a taoizmusról, a konfucianizmusról is szó esett ezeken az órákon és így kezdett kitágulni a látásom.

Így éltünk, és különböző helyeken találkoztunk. Virág teraszán, a Tisza Szálló presszójában. A Papp cukrászdában. Kocsmákban is időnként. Én nem voltam annyira kocsmás, mint inkább presszós. Volt ugye egy bár, a Hungária Szállóban, mely be van zárva már évtizedek óta. Később megnyílt a Szeged bár, de az már inkább a hatvanas évek második felében történt. Én már Pesten kiabrándultam a bárókból, nekem ez nem volt akkora újság. Az intellektuális élet is csak annyiban létezett, amennyiben mi akartuk azt, egymás közt. 1964/65 körül indult el az egyetemi filmklub. Art Kino-nak hívták. Matolcsy György vezette, a mostani Magyar Nemzeti Bank elnöknek az édesapja, aki egy nagyon kitűnő, nagyon kedves, nagy tudású filmesztéta volt. Lejárt a filmtudományi intézetből és ilyen sorozatokat csinált, hogy Fellini, Pasolini, svéd film, Bergman, Bowie de Berg, a lengyel filmről, Vajda, Munk, Cavalerovitz, a francia új hullámról, Godard, Agnes Warda, Truffaut, Chabrol, a cseh filmről: Milos Formann, Jiri Menzel, vagy az angol free cinemaról: Tony Richardson és Karel Reis. Hihetetlen sokat jelentett, mert ezeket a filmeket csak zárt körben vetítették.

Azon kívül indult a Collegium Artium, egy tudattágító, műveltséggazdagító zenetörténeti sorozat Monteverditől Mozarton át Beethovenig, és Bartókig. Aztán volt képzőművészeti része is. Mezei Árpád jött le, kiváló művészettörténész és pszichológus, aki a francia szürrealistákkal élt együtt Párizsban, mindenki a barátja volt Bretontól kezdve. Nagyszerű előadásokat tartott. Időnként előkapott a kis bőröndjéből egy-egy Dali-t vagy Picasso-t. Aztán kitűnő építészeti sorozatok is voltak. Pogány Frigyes professzor építészet-és művészettörténész tartott fantasztikus, frenetikus előadásokat sorozatban, Rómáról, Firenzéről, Párizsról. Ezek mind élményszámba mentek! Ezek mind általában az Auditorium Maximumban zajlottak. Nekem nagyon kedves helyem az Auditorium Maximum. Azt

⁴⁹ Medzibrodsky Endre franciás műveltségű, művészetek iránt elkötelezett pedagógus. Előbb Szentesen, majd Szegeden középiskolai történelemtanár, az egyetem történeti tanszékének szakmódszertan-oktatója.

kell, hogy mondjam, a szívem egyik csücske, máig. Elkezdte a működését a Szegedi Egyetemi Színpad Paál István⁵⁰ vezetésével, 1964-ben. Én akkor ismerkedtem meg vele, de még nagyon laza volt a kapcsolatunk. Volt egy közös barátunk, Laboda Kálmán ekkor joghallgató, később könyvtáros Mezőkövesden. Istvánnal a kapcsolatunk még a kezdetén tartott. Hála istennek, merthogy engem ugye pillanatokon belül szinte már le is tartóztatnak, pár hónapon belül, és ez a kapcsolat még nem tudott annyira elmélyülni, hogy őt is kikezdhessék és az egész egyetemi színpadot csírájában megfojthassák. Igazából, amikor kijöttem a börtönből, akkor lettünk életre-halálra barátok. Isti rendkívüli bátor fiú volt és rendkívüli tehetség és rendkívüli intellektus. Állítom, hogy a magyar színház egyik megújítója a hetvenes években. Irigykedtek is rá! Már egyetemi színpados korában olyan előadásokat rendezett, hogy Jancsótól Kazimirig egész hadak vonultak le. Például az óriás csecsemőnek a bemutatóján ott volt a Déri Tibor, Lukács György, meg mindenki. Egy csoda volt, amit átütő egyéniségével, akaraterejével ért el. Zseniális meglátásaival és színházról alkotott látomásával felejthetetlen előadásokat hozott létre az amatőrökből, mert ezek szinte kivétel nélkül diákok voltak. Minden első évesnek meg volt hirdetve, hogy lehet jelentkezni egyetemi színpadra, volt egy válogató, és akkor ő ott kiszemelte azokat, akiket egyáltalán lehetett valamire használni. Igazi tehetségek is adódtak. Olyanok, akikből tényleg remek színházi szakember, vagy színész lett. Mondok egyet: Dunai Tamás⁵¹. Ő is az egyetemi színpadon kezdte. Vagy mondok két nagyszerű rendezőt: Ács Jánost⁵² és Árkosi Árpádot⁵³. Ők is az Istinél kezdtek. Jancsi is, Árpi is remek színészek is voltak. Sarkadi darabjában Kőmíves Kelemenben ők vitték a két főszerepet. Ahogy haladtunk előre az időben – ez már a hatvanas évek vége – az egyetemi színpadnak a súlya egyre jobban növekedett és egyre veszélyesebbé

⁵⁰ Paál István (1942–1998) rendező. A szegedi József Attila Tudományegyetemen szerzett diplomát 1965-ben magyar szakon, 1968-ban népművelés szakon. 1961-től 1974-ig a szegedi Egyetemi Színpad tagja, 1965-től művészeti vezetője is.

⁵¹ Dunai Tamás (1949–) színművész. 1973-ban Szegeden magyar–francia szakon végzett a JATE Bölcsészettudományi Karán. 1967-től 1976-ig a szegedi Egyetemi Színpadon játszott.

⁵² Ács János (1949–) rendező, egyetemi tanár. Tanulmányait a JATE Bölcsészettudományi Karán, majd a Színház és Filmművészeti Főiskolán végezte. Az 1970-es években a szegedi egyetemi színpad színésze és rendezője volt.

⁵³ Árkosi Árpád (1948–) rendező. 1972-ben gépészmérnök szakon végzett a miskolci Nehézipari Műszaki Egyetemen. Amatőr rendezőként került kapcsolatba a színházzal. 1975 és 1980 között a József Attila Tudományegyetem Színpad rendezője volt.

vált. Nagyon erősen látókörbe kerültek. Még most nem tartunk ott, még csak a hatvanas évek közepén tartunk. Hatvanas évek első felén Szegedre szinte ködszerű szürkesség jellemző. Teljesen magunkra voltunk hagyatva.

Milyen volt a kapcsolat az egyetemi oktatók és a hallgatók között?

A szegedi jogi kar nagyon vegyes oktatói karral rendelkezett, kiszuperált ÁVO-sok is voltak, rendőrtisztek, bedolgozók. Azóta már biztos kiderült sok minden. És volt néhány nagyszerű professzor, akik az idősebb generáció közé tartoztak és nem annyira haverkodtak a hallgatókkal. Az oktatás színvonala hullámzott, de nem volt igazán kontaktus. Volt két-három olyan adjunktus vagy tanársegéd, aki megpróbált haverkodni, ilyen-olyan okok miatt. Főleg nőügyek miatt jó volt nekik a fiatalokkal barátkozni, mert néha beesett egy-egy lány is az ágyukba. Igazából kontaktus nem volt, magunk közt voltunk. És magunk közt jött létre a bizalom úgy egyáltalán, hogy az ember megnyíljon. Az más kérdés, hogy a szemináriumokon előfordultak összecsapások. Pl. amikor a Hruscsovot leváltották '64-ben, én akkor nagyon összekaptam a tudományos szocializmus sztálinista papnőjével, az akkori tanszékvezetővel Ördögh Piroskával⁵⁴, mert természetesen kilógott a lóláb, hogy egyik napról a másikra eltűnt a főtitkár Hruscsov. Azt kérdeztem, hogy lehetséges ez egyáltalán? Nem furcsa ez? Úgy tűnik el, mint ahogy eltűntek a Hruscsov által sztálini időszaknak felrótt bünsorozatban a különböző funkcionáriusok? Ezt aztán kikérte magának, és ebből vitánk támadt. De becsületére legyen mondva, a szigorlaton jelest adott. Ezekből én nagyon jó voltam. Tudományos szocializmusból, történelmi, meg dialektikus materializmusból és politikai gazdaságtanból jelesem volt. Meg filozófiából is. Ezek mentek nekem, nem kellett velük különösebben bíbelődni. Mások ezekbe pusztultak bele. Annyira egymásra voltunk utalva, annyira egymás aurájában sütkéreztünk, annyira kívántuk egymás társaságát, hogy az ember egy kicsit bele is lovalta magát a fejtegetésekbe. A pesti barátaimmal heves levelezésben álltam. Nem voltam sosem sznob. Nem csak egyetemi hallgatókkal barátkoztam, volt nekem fodrász barátom is. Azt akarom mondani, hogy a pesti ismeretségi köröm is úgy alakult, hogy volt közte reklámgarfikus, jogász, és fizikus hallgató. Schandl Gábor barátom a másodrendű vádlott, színházi ember volt, aki egy falusi művelődési háznak lett

⁵⁴ Ördögh Piroška a történelemtudományok kandidátusa, a JATE Tudományos Szocializmus tanszék adjunktusa (1973–74), docense (1974–85).

az igazgatója, amikor letartóztatták, ő ott már dolgozott. 1956-ban középiskolai sztrájkot szervezett Zalaegerszegen és akkor kicsapták a gimnáziumból, nagy nehezen tudott csak később leérettségizni. Verseket írt. Simó Zoltán barátommal folytatott levelezésben mentünk legmesszebb politikai elképzeléseink fejtegetésében. Nyíltan írogattunk egymásnak, és valamikor '62 végén vagy '63 elején, egyszer, amikor felmentem, és ott aludtam nála az albérletében, arról esett szó köztünk, hogy hogyan lehetne változtatni a kádárista diktatúrán.

Mit kellene csinálni? Ideológiai úton lehet csak ellenállni. Tehát a filozófia, szociológia, társadalomtudományok, művészet, a művészeti alkotások segítségével, és írással. Ha politikai részre tereljük a dolgot., először is kéne egy új Alkotmány, és egy új államtípus. Nem proletárdiktatúra, hanem alkotmányos demokrácia. És új államforma, nem szocialista köztársaság, hanem többpárt-rendszerű polgári köztársaság. Itt kezdődik a dolog. Mi kell ehhez? Egy alkotmányozó nemzetgyűlés. Alakuljanak meg a pártok, szabad választásokat kell tartani Magyarországon ahhoz, hogy elkezdődjön az élet. Ahhoz viszont fel kell mondani a Varsói Szerződést. Hogy ezeket el ne felejtjük, én felírtam egy papírlapra, azzal a címmel, hogy mit és hogyan akarunk csinálni. De csak azért, hogy el ne felejtjük.

Én ezen a találkozón azt mondtam neki, hogy figyelj ide, írjuk már le, ha legközelebb folytatjuk, legalább már ezeket nem kell. Majd gondolkodunk rajta, s ha te jössz Szegedre, folytatjuk. Egyébként a szülei Szegeden éltek, gyakran meglátogatta őket.

Ez a drága barátom pedig beletette a polgári jogi tankönyvébe és ott is felejtette szépen. Múltak a hónapok, hetek, elfeledkeztünk róla. Végül is ez lett az egyik legfőbb bizonyíték a letartóztatásunk után. Most ugrok egyet az időben. Aznap, 1965.szeptember 21-én amikor engem letartóztattak és bevittek, és kezdte nekem mondani a Dobosi Imre őrnagy, hogy maga aztán igazán nem nagy híve a szocializmusnak, bejutott az egyetemre és ez a hála? Holott magukra lesz építve a rendszer, tudja ezt nagyon jól, maguknak kell a szocializmust megvédeni, és maga így viselkedik? Kérdeztem, hogy honnan veszi ezt. És akkor elővette ezt a papírlapot és odaadta nekem. Azt mondta, hogy ezért. Amikor megláttam ezt a papírlapot – mert addig tagadásban voltam – akkor rádöbentem, hogy egy perc alatt megállapítja egy írásszakértő, hogy ez az én írásom. Egyértelmű volt, hogy mit gondolok én erről a kádárista diktatúráról, a szovjet rendszerről, tagadni nem lehetett.

Schandl Gáborral költészetéről, irodalomról beszélgettünk, felmerült az is közöttünk, hogy egy olyan intellektuális újságot, folyóiratot kéne indítani, talán,

amelybe az irodalom mellett, társadalomtudományok, szociológia, filozófia is helyet kaphatna. Schandl még nálam is vadabb dolgokat írt néha a leveleiben. És már a levelek címezésében is jópofáskodott. Például így címezte meg: „Horváth Tamás tatár kán”. Szinte felhívta a hatóság figyelmét. Mondtam is neki, de ő azt válaszolta, hogy bolond vagyok, úgysem lesz ebből semmi, ne legyek ilyen gyáva. Egy szónak is száz a vége, 1962-ig nyúlnak vissza a szálak. Valamikor 1962 végén lehetett, hogy elrendelte a BM III/III, hogy a leveleimet bontsák fel. Az első erre utaló nyom 1963. január 1-jéről való. Le van fényképezve a boríték és külön a levél mindegyik oldala, amit Schandl Gábor írt nekem. Innentől kezdődik a dolog. Ami azt jelenti, hogy a letartóztatásomig (1965. szeptember 21.), majdnem három év, de két és fél év biztos eltelt, amíg alakították a dolgot. Nem tudom, miért kellett ennyi idő. Már hamarabb is lekapcsolhattak volna. De annyira igyekeztek, hogy felfújják az ügyet és valami nagyon nagyot markoljanak, hogy egyre óriásibbra fújják a léggömböt. Egy nagy összeesküvésit pert szerettek volna, vagy nem is tudom micsodát. Ez az akkori időben divatos is volt, hullámokban jöttek a politikai perek. 1963-ban az egyházi perek voltak éppen soron. De ezek később is, ezek a papokra állandóan rászálltak. 1964/65 körül meg éppen az egyetemi hallgatókra és oktatókra. Így pl. néhány hónappal a letartóztatásom előtt Bálint Sándor professzorra csaptak le⁵⁵, aki a néprajz tudósa volt, a Legszőgedibb Szögedi. Azt hiszem, hogy ezt itt, Szegeden tudják, kicsoda Bálint Sándor! Egy világhírű tudós. Nyugodtan mondhatom. Amit a vallásos néprajz terén elért, az pótolhatatlan. Egy zseni volt. Három könyvért, amit behozott Bécsből, hurcolták meg, még talán előzetesen is ült rövid ideig, úgy emlékszem. Minden esetre kapott valami felfüggesztetet, és akkor eltiltották még az egyetemről is a tanítástól. Amikor rám került a sor, megpróbálták összekombinálni velem. Amikor ez nem ment, akkor elővették a bölcsészkar művészettörténet tanárát, Dr. Lehel Istvánt⁵⁶ és őt próbálták belekeverni. Pista bácsi szintén rend-

⁵⁵ Ld. még Péter László [szerk.] (2004): *A célszemély: Bálint Sándor. Ügynökjelentések, pöriratok 1962-1965*. Szemtanú 5. [Sorozatszerkesztő: Jancsák Csaba.] Szeged: Belvedere Meridionale

⁵⁶ A szegedi egyetemen 1947-ben létesült önálló művészettörténeti tanszék (1950-ben megszüntették). A tanszékvezető – a Kolozsvárról kiutasított Felvinczi Takács Zoltán – és az 1948-ban a pedagógiai főiskolán a Rajz–Művészettörténeti Tanszéket létrehozó Vinkler László körül szellemi műhely szerveződött, mely meghatározta a 50-60-as évek modern művészeti törekvéseit. E kör tagja volt Lehel István, későbbi neves művészettörténész, festőművész, a Spirál Kör tagja. Lehel István asszociatív utalású festészetének, érdeklődésének a modern képzőművészeti törekvések hazai átültetése állt a homlokterében.

kívüli ember volt, nagyon-nagyon művelt, tájékozott, széles látókörű, szeretettel foglalkozott a fiatalokkal. Ő festett is, nyílt egy kiállítása, aztán be lett tiltva. Borzasztó idők voltak ezek! Hogy egy egész életet végigéltél és semmi másból nem állt, mint betiltásból, kussolásból és konspirációból. Közben persze figyeltek bennünket, és mi erről semmit nem tudtunk. Arról sem, hogy a szegedi rendőrség már előzetes csoportdossziét nyitott rólunk. Az előzetes csoportdosszié azt jelentette, hogy kapott a csoport egy fantázianevet, és a csoport minden tagját elkezdték figyelni. A levelezését, a lépéseit, a barátait, a mozgását, mindent.

Miután megkaptam a levéltártól az anyagomat, szeretnék néhány mondatot idézni:

„Alulírott XY, Rendőrkapitányság III/III-as alosztály megvizsgáltam Horváth Tamás, egyetemi hallgató és társai laza csoportosulásához tartozó személyek birtokomban lévő operatív anyagát, és megállapítottam, hogy nevezettek szervezett ellenséges ideológiai tevékenységet folytatnak társadalmi rendszerünk ellen. Ezt figyelembe véve határoztam úgy, hogy Horváth Tamás és társaira „Próféták” fedőnév alatt előzetes csoportdossziét nyitok. A további egyszerű operatív feldolgozó munka érdekében.”

És akkor most néhány mondatot idéznék ennek a döntésnek az indoklásából:

„Elővezetett [Benedikty Tamás – JCS] operatív adatai szerint a csoportosulás politikai tekintetben kiforratlan, nézeteiben zavaros ellenséges ideológia befolyásolása alatt álló egyetemisták csoportosulása. Tevékenységük ideológiai, főleg művészeti téren jelentkezik. Valamennyien az absztrakt irányzat hívei, és az általuk modernnek nevezett absztrakt irányzatnak próbálnak meg újabb híveket szerezni. A művészet szabadságát hirdetik, közülük egyesek olyan állásponton vannak, hogy a jelenlegi társadalmi rendszer nem megfelelő, mert nem biztosít megfelelő lehetőséget és szabadságot a művészek kibontakozásához. Összejöveleik alkalmával művészeti kérdéseken kívül politikai kérdéseket is megvitatnak. A vita során hangot adnak nacionalista nézeteiknek, éltetik a nyugati világot és becsmértlik a Szovjetunió rendszerét. A csoport tagjaira nagy hatást gyakorolt az egzisztencializmus eszméje. Az egzisztencialista irányzatot valamennyien magukénak vallják. Ezt az eszmét kívánják irodalmi és művészeti

téren továbbterjeszteni, melynek érdekében a csoportosulás feladatát a prófétáskodásban jelölték meg.”

Már akkor úgy figyelték, hogy variálgattak, ki a főnök, vagy a fő kolompos, kik azok, akik a leginkább a figyelem középpontjában vannak, vagyis ők konstruálták ezeket a csoportokat. Miért történt ez? Mert már kifulladásban volt az 1956 utáni vérengzés és megtorlás. A politikai rendőrség, amely állam volt az államban, fel volt töltve ÁVO-sokkal. Akik engem letartóztattak, kivétel nélkül az ÁVO-nál kezdték. Sőt, az a Gyorskocsi utcából leérkező csoport, amely a szegedi nyomozóktól átvette az ügyet néhány nap után, az is kivétel nélkül ÁVO-sokból állt. Magas rangú tisztek, akik meglehetősen alacsony intellektuális szinten mozogtak, paranoiás pszichopaták, szerintem elmebetegek. Annyira ragaszkodtak ahhoz, hogy az ő szervezetük a legfontosabb alapkőve a kádárista diktatúrának, hogy szinte vallásukká, rögeszméjüké vált az, hogy ha ők nem fedezik fel az ellenséget, itt minden összedől. Másrészt egzisztenciálisan is kellett nekik bizonyítani a létüket. Ezért konstruálgatták a pereket, ahogy csak lehetett. Egyik levelemben azt írtam, hogy igaz szavakra van szükség, igaz mondatokra, és amikor az ember az igazsággal találkozik, az úgy kell hirdetni, ahogy a próféták. Innen kaptuk a csoportdossziét a Próféták fantázianevevel. Evidens, hogy egy 23-24 éves ember nem biztos, hogy a rendszer megdöntése miatt írja, hogy az igazsághoz ragaszkodni kell. Micsoda baromság az, hogy én éjjel-nappal a rendszer megdöntésén gondolkodom, holott ugyanúgy éltem, szerettem, vágyakoztam, akárcsak mások. Ezek azt hitték, hogy az ember minden percét azzal tölti, hogy fűrésze a nagy fát alattuk. Műveltségi szintjükre jellemző, hogy Jean Paul Sartre-ot úgy írták le, hogy „SZART”. Így! Az Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltárától két részletben több száz oldalt kaptam néhány évvel ezelőtt. Ezek az anyagok a kezdetektől, 1963 januárjától 1965 végéig tartanak. Érdekes, hogy egyetlen oldal sincs a szabadulások utáni időkből, holott már letartóztatásom előtt négy ügynök volt rajtam, akik küldték a jelentéseket, és szó volt arról is, hogy további ügynököket szerveznek be rám. Még a katonai elhárítás is rámakaszkodott. Semmit nem tudtam erről. Amikor elolvastam ezt az anyagot, azt hittem, elájulok, hogy micsoda kooperatív konstrukció épült körém, elképesztő volt. Az is furcsa, hogy 1964 nyarán kiengedtek Lengyelországba. Akkor már mindent tudtak, nyugodtan letartóztathattak volna '64 májusában már. Tehát semmivel sem lett több anyag '65 szeptemberére. Nem tudom, mire vártak. Tény az, hogy akkor nem lehetett úgy utazgatni, mint ma. Csak szocialista útlevél

volt és csak meghívó levéllel. Én sehova máshova nem akartam utazni, csak Lengyelországba. Ott kicsit szabadabb légkör volt, a lengyel filmekből is lehetett ezt érezni. Meg a jazzből, akkor már európai fesztiválokon vettek részt a lengyel jazz együttesek, meg a színházművészetükről is lehetett tudni. Továbbá a képzőművészeti nyitottságukról. Tudjuk jól Hruscsovról, hogy az egyik vesszőparipája az avantgárd festészet az ócsárolása volt. Avantgárd alatt nem ezt a mai össze-vissza gesztus-festészetet értem, hanem a múlt század különböző izmusait, az expresszionizmust, a szürrealizmust, kubizmust. Tehát azt a részét, amely már azóta klasszikussá vált. Felvettem a kapcsolatot egy varsói egyetemistával, elkezdtem vele levelezni és jött a meghívólevél. A lengyelországi utunkat úgy képzeltük el, hogy elmegyünk a szlovák határig stoppal, Szlovákián valahogy átvergődünk és onnantól egész végig a tengerpartig, de stoppal. Pénzünk minimális volt, ott állunk, nálunk egy sportszatyor, ami abba belefér. Ott állunk ki az országút szélén, volt nálunk egy kis magyar zászló. (Ezt persze nem vettük elő Csehszlovákiában, hanem a lengyel részen.) Jött velem egy évfolyamtársam Szegedről. Így kettesével mentünk, mert úgy lehet stoppolni. Amikor átértünk Zakopane közelébe, akkor valahogy újra összegyűlt a kompánia. Itt ez a fénykép. Itt áll egy kis csoport. És ez a felvétel ott van az iratok közt, a titkos archívumban. Tehát követtek bennünket Lengyelországba. Ebből az derül ki, hogy a lengyel elhárítás is rajtunk volt.

Az kizárható, hogy a társaságból volt valaki, aki onnan adta le a fényképet?

Nem zárható ki, senkiért nem teszem tűzbe a kezem. Akivel én voltam, Berky Tamás a szegedi jogász társam és barátom, annál nem volt fényképezőgép. (Berky meghalt már később ügyvéd lett Mohácson.) Valaki fényképezett, de, hogy ki volt, nem emlékszem, lehattunk nyolcan, tízen. Pestiek is voltak ott akkor. Ennek csak annyiban van jelentősége, hogy az ügynök vagy az ügynökök végig kíséreltek egészen a tengerpartig. Elég kalandosra sikerült az utunk: országút melletti földeken aludtunk, sátorlappal takaróztunk. Felértünk a keleti Tengerhez. Gdanskban barangoltunk, már kettesben voltunk. Utána átmentünk Sopotba ami egy olyan fürdőhely, mint Keszthely. Ahogy sétálunk, látjuk, hogy az egyik teraszon ott ült Zbigniew Cybulski. Nem tudom, ez a név mond-e ez valamit a mai fiataloknak. De akkor ő már egy világsztár volt, az első „szocialista” világsztár, filmsztár. Azóta sincs olyan itt, a keleti térségben. Egy korszak idolja, az ideálja. Andrzej Wajda Hamu és Gyémánt című filmjének a főszereplője. Valami

olyasmit testesített meg, aki mi voltunk és senki jobban ezt. Senki jobban. Ő volt az európai James Dean. Legalább olyan híres, mint Belmondo vagy Alain Delon. 1967. január 8-án esett a vonat alá, miközben a szerelvény után rohant. Amikor mi találkoztunk vele már egy kicsit elhízott, kicsit fásult volt, nem tudta megismételni soha többé ezt a csodálatos szerepet. A barátommal odapofátlankodtunk hozzá és bemutatkoztunk, mondtuk, hogy nem akarjuk zavarni, Magyarországról jöttünk, és milyen örömmel tölt el bennünket, hogy láthatjuk, mennyit jelent nekünk ez a film. Nagyon kedves volt, leültetett, néhány percet beszélgettünk, és annyit mondott, hogy szereti ezt a Gdansk–Gdynia–Sopot háromszöget, mert itt kezdte a pályafutását, mint színész. Kérdezte, hogy fürödtünk-e már a tengerben. Mondtuk, hogy nem. Erre ő: kicsit hideg lesz, de ne tévovázzatok, vágjátok bele magatokat mindjárt az első hullámba. Aztán elbúcsúztunk, eljöttünk. És ennek azért van jelentősége, mert amikor letartóztattak, egy héten keresztül éjjel-nappal azt kérdezték, minden negyedik vagy ötödik kérdés az volt, hogy ki az én CIA összekötőm. Azt hittem, hogy meg vannak bolondulva. Aztán arra gondoltam, hogy ezek paranoiás pszichopáták, persze, hogy mindig a legmagasabb C-n kezdik. Kezdi a kémkedéssel, ha az nem jön be, akkor összeesküvés, ha az sem jön be, akkor mennek lejjebb. Biztos, hogy semmi szín alatt nem vállalom be a kémkedést, az tuti. Mondogattam, hogy nincsen CIA összekötőm. Nem is gondoltam akkor hirtelen arra, hogy szerintük éppen a Cybulski volna az. Ezek az örültek lehet, hogy azt hitték, hogy én azért mentem ki Lengyelországba, hogy a Cybulskival találkozzam. Ő járt nyugatra, filmezett nyugaton, talán lehet, hogy Amerikában is volt. Az ember esze megáll! Ebből lehet látni, hogy micsoda beteg hatalom, beteg diktatúra volt ez!

1964 nyarán egy hét alatt, hangsúlyozom, egyetlen hét alatt, három listát készítettek el, hogy ki legyen benne ebben a Próféták csoportban. Egy-két napos különbséggel. Minden csoportnál én szerepelek, mint a társaság vezetője, szervezője, de kik legyenek a csoportokban benne? Az első változatnál négy személyt jelölnek meg. A következőnél már 13 személyt. Tehát kezdtek bővítgetni. Egy nappal később újabb névsort állítottak össze, ebbe került bele Dr. Lehel István, akiről már beszéltem. Idéznék is az iratból:

„Eddigi adataink szerint a csoportba szorosan véve 8, 20-28 éves fiatal tartozik. Ám Horváth Tamás köre jóval szélesebb, adataink szerint

kapcsolatot tart Dr. Lehel István egyetemi adjunktus festőművésszel, ki-
nek lakásán rendszeresen összejövetelek szoktak lenni.”⁵⁷

Most pedig egy másik iratból: „Fenti feladatok végrehajtása érdekében
[...] A csoportosulás tagjainak hálózati ellenőrzésére hálózati személyeink
közül felhasználjuk a Csongrádi, a Lovász, a Csaba, Farkas nevű hálózati
személyeket⁵⁸ célirányos, összehangolt céllal. És minden hálózati személy
részére külön-külön foglalkoztatási tervet dolgozunk ki. Horváth Tamás
mellé történő beszerzés céljából évfolyamtársai közül tanulmányozzuk
arató, téglás és Kornél fedőnevű ügynökeinket. Közülük a legalkalmasabb
személyt beszerezzük. [...] A csoportosulás ellenséges tevékenységének
dokumentálása céljából Horváth Tamás lakásán titkos házkutatást tar-
tunk.”⁵⁹

Mi erről semmit sem tudtunk. Én az első gyanús jeleket 1965 tavaszán érez-
tem, tavaszutón. Az egyik évfolyamtársam, barátom szintén május 1-jén lelépett.
Bécsbe egy társutazás során, amit a szegedi IBUSZ szervezett. El tudta intézni,
kiment, lelépett. Ez a barom – már elnézést, hogy ezt mondom – írogatott ne-
kem lapokat, onnan Traiskirchenből⁶⁰. Amikor nálam házkutatást tartottak 1965.
szeptember 21-én, az volt a fő indok, hogy adjam elő ennek a Barna Dezsőnek a
hozzám írott leveleit. Természetesen mindent odaadtam azonnal, de ők folytatták
a házkutatást: úgy csináltak, mintha kutatták volna, holott azonnal tudták, hova
kell nyúlni. Hogy hol van az elbeszélésem? – hiszen akkor már több éve írtam,
voltak filmkritikáim, novelláim, verseim. Mindent tudtak, mi hol van. Tehát be-
mentek egyszer titokban a lakásunkba, a budapesti barátom lakásába is, mind a
két budapesti barátom lakásába, amikor nem voltak otthon, és akkor kutattak.
És bementek a mi lakásunkba is. Egyetlen egyszer, ha volt olyan helyzet, hogy
nem volt otthon senki, akkor bementek és lefényképezték azt, amit kellett. És

⁵⁷ A titkos operatív irat kelte 1964. július.

⁵⁸ „A Csongrádi fedőnevű Németh Ferenc a Délmagyarország újságírója volt. A Lovász fedő-
nevű Tarajosi Béla évfolyamtársam volt, őt a kartonja szerint 1964 májusában szervezték
be. A többi személyt nem tudom ki lehetett.” Horváth Tamás szóbeli közlése 2013.05.29.
– JCS.

⁵⁹ A titkos operatív irat kelte 1964. november 20.

⁶⁰ Az alsó-ausztriai Traiskirchenben 1898-ban épült cs. és kir. tüzér hadapród-iskola épü-
leteit az 1956-os forradalom menekülthullámának elhelyezésére, segítésére alakították át
a menekülttáborrá. A napjainkban is működő intézmény a nyolcvanas években a magyar
menekültek mellett keletnémet, lengyel és román menekülteket is fogadott.

tudták azt, hogy hova kell nyúlni házkutatásnál. Amikor a Történeti Hivataltól megkaptam az anyagot, akkor tudtam meg, hogy valóságos haditerv készült, valami nyolc oldalas haditerv, hogy kell minket letartóztatni, hogy milyen brigádok alakuljanak, minden brigád három főből állt. Mindegyikben volt egy százados, vagy főhadnagy, és többünknel volt házkutatás. Mindenkinek le volt rajzolva – akinél házkutatás volt – a lakása, tehát az utca, valóságos térképet rajzoltak, hogy ne tudjon megszökni, hogy hol kell biztosítani, hogy nehogy az illető le tudjon lépni.

Amikor ez a barátom lelépett májusban, akkor éreztem, hogy valami miatt, megéreztem, hogy baj van bajban vagyok. Eltűnt egy levél, amit valaki írt és utána talán júliusban eltűnt még egy. Nekem volt egy ismerősöm az IBUSZ-nál, akivel még levelezős koromban ismerkedtem meg, és jelentkeztem én is egy ilyen bécsi társutazásra és feltett szándékom volt, hogy szeptemberben én is lelépek. Volt még három vizsgám hátra az abszolutóriumból, de éreztem már akkor, hogy ennek nem lesz jó vége. Akkor úgy volt, hogy ha végzett az ember, egyetlen egy munkahelyre mehetett, és azt ki kellett előre jelölni. És ha nem volt az ember mögött protekció, elvtársi összeköttetés, mehetett a legrosszabb helyre. Én például a békéscsabai Állami Építőipari Vállalathoz kerültem volna. Ki akar oda menni?! De azt is éreztem, hogy felbontják a leveleimet. Mert volt 65' áprilisában egy találkozónk itt, Szegeden a pesti barátaimmal, közülük kettő is lejött. Akkor szóba került az, hogy csináljunk egy irodalmi, társadalomtudományi újságot és ezen a találkozón derült ki, hogy én nem kaptam meg két levelet, amit erről szólt. És akkor már éreztük, hogy valami hihetetlen nagy baj van, és rá néhány hétre le is tartóztattak. Nem lehetett élni állandóan ebben a konspirációban. Az ember vagy habozás nélkül elfogadta a diktatórium rendszert és akkor egy fafejű, ostoba káder lett, vagy ha nem ilyenek született, akkor konspirálni kellett, hazudozni kellett. Az önéletrajzon keresztül a hitvalláson át, mindenben. Voltak ilyenek az egyetemen, KISZ kolbászoknak hívtuk őket. Ez alkati, mentális kérdés. Aki ezt nem tudja csinálni, úgyis megbukik előbb-utóbb valamilyen szinten. Nem bűnügyi szinten, de kiszorítják a margóra. Mindenki tudta ezt. Én nem bírtam ezt, elegendő lettem. 25 éves vagyok, még mindig újra tudom kezdeni az életemet, ha most elmegyek. Már 16 éves koromban meg kellett volna ezt tenni! 1956-ban valóban meg is próbáltam. Hátizsákba mindenem benne volt már, anyám letérdelt, úgy könyörgött, hogy ne menjek. Kilenc évvel később azonban nem maradt számomra más megoldás. Az IBUSZ-ban elfogadták a jelentkezésemet. És az utazás előtt egy héttel kapok egy táviratot: „utazását hatósági engedély

hiányában visszavonjuk”. Ebből tudtam, hogy most nagyon nagy baj van. Rá 10 napra letartóztattak. Tudták ők azt már, hogy én le akarok lépni. Mindent tudtak. Kivárták ezt a kiváló pillanatot. Úgy látszik, hogy akkorra már belátták, többet nem tudnak belőlünk kihozni és elérkezett az alkalmas pillanat.

Voltaképpen hónapokig ültem az előzetesben és vártam a fejleményeket. Mene-
net közben az elsőfokú bíróság összeesküvéssé minősítette az ügyet, a megyei bíróság viszont változatlanul izgatásnak minősítette. Határköri összeütközés ke-
letkezett közöttük, felterjesztették az ügyet a Legfelsőbb Bírósághoz, ott aztán szerencsénkre megint csak izgatásnak, tehát enyhébb bűncselekménynek minősítették. Megszületett az elsőfokú ítélet, kaptam egy évet, de nem lett jogerős, mert az ügyész fellebbezett. Másodfokon is egy évre ítélték.

A MAGYAR EGYETEMISTÁK ÉS FŐISKOLÁSOK SZÖVETSÉGE (1956)

Életútinterjúk tükrében

Szerkesztette és jegyzetekkel ellátta
Jancsák Csaba

BELVEDERE

2016, Szeged

*A kötet megjelenését
az 1956-os forradalom és szabadságharc
60. évfordulójára létrehozott Emlékbizottság támogatta.*

Borítóterv
Majzik Andrea

ISBN 978-615-5372-65-0 (print)

ISBN 978-615-5372-67-4 (online PDF)

ISSN 1587-2963

© Jancsák Csaba, szerkesztő, 2016

© Belvedere Meridionale, kiadó, 2016

(Creative Commons) Nevezd meg! – Így add tovább! 4.0 (CC BY-SA 4.0)

TARTALOM

Az 1956-os Magyar Egyetemisták és Főiskolások Szövetsége (MEFESZ) – életútinterjúk tükrében (Jancsák Csaba)	7
Ambrus János (*1936)	13
Aszalós János (1931–2016).....	33
Bujdosó Alpár (*1935).....	57
Csete Iván (*1936).....	75
Hajtó Ödön (*1937)	99
Hámori Károly (*1937).....	113
Horváth Tamás (*1940).....	129
Kiss Tamás (*1934)	149
Pusztai Éva (*1936).....	181
Tóth Imre (*1934).....	205
A kötet lábjegyzeteihez felhasznált irodalom	225

**Az életútinterjú digitális
online megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap
támogatta
2017-ben.**

